ДПУ повідомляло, що серед робітників Суперфосфатного заводу почали посилено циркулювати чутки про людоїдство. Майже щоденно хто-небудь із робітників приносить новину: то про те, що у якоїсь жінки знайшли у мішку ще живих двоє дітей; то про те, що на одній із підвід знайшли зарубаних людей, яких приготували для споживання; що в селі спіймали жінку, яка нібито вже встигла приготувати із своїх дітей ковбасу і т. д. [3, с. 69; 71].

Отже, в умовах тоталітарного режиму чутки були не тільки каналом комунікацій, а й засобом опору комуністичній владі.

Чутки формували соціально-психологічну атмосферу, були домінантою емоційного життя. В екстремальних умовах терору вони в одних людей породжували страх, зневіру, депресію, а в інших – готовність боротися проти радянської влади.

Зміст чуток свідчить про парадоксальне на перший погляд, унікальне явище у настроях населення: очікування війни як порятунку від терору.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Безвірник. 1929. №14.
2. Вільчинська З. Наша історія (20-ті – 30-ті роки ХХ ст.): Трагічні сторінки історії українського села. Голодомор 1932 – 1933 років мовою документів та свідчень очевидців. К., 2014. 848 с.
3. Голод 1932 – 33. 1946-1947. Вінницька область: Документи і матеріали / Авт. – упоряд. Ф.А.Винокурова, Р.Ю.Подкур. – Вінниця, 1998. 224 с.
4. Державний архів Вінницької області. Ф. р-1020, оп.2, спр.26.
5. Зінченко А.Л. Благовістя національного духу / Українська церква на Поділлі в першій третині ХХ ст. К., 1993. 256 с.
6. Зінченко А. Нариси історії Подільського селянства: 1917 – 1930 рр. Вінниця, 2008. 344 с.
7. Каменюк М. Івча: Доля, історія, люди. Вінниця, 2018. 400 с.
8. Кравчук О., Марценюк Н. Спогади І.Губаржевського про калинівське чудо // Вінниччина: минуле та сьогодення. Краєзнавчі дослідження. Матеріали XXXIII Вінницької Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції. 24 вересня 2021 р. / ред. кол. : Ю. А. Зінько (відп. редактор), С. М. Василюк, В. О. Гребеньова (відп. секр.) та ін. Вінниця , 2021. 304 с.
9. Настрої та поведінка населення Поділля в умовах сталінської революції «згори». 1928-1940 / Авт. вступ. ст.: В.Васильєв, Р.Подкур; упоряд.: Р.Подкур, В.Васильєв, П.Кравченко, В.Петренко. К., 2013. 528с.
10. Петренко О.С. Лука-Мелешківська: нарис історії села. Вінниця, 1999. 338 с.
11. Центральний державний архів вищих органі влади та управління України Ф.1, оп.4, спр.100.

Руслан Зелінський

ВОДНИЙ МАРШРУТ «БРУСЛИНІВ-ВІННИЦЯ»: НЕРЕАЛІЗОВАНИЙ ПРОЄКТ

Анотація. *У статті висвітлено маловідомий факт про проєктування водного шляху «Бруслинів-Вінниця» для транспортування торфу. Проєкт професора Шестопала О. С. містить технічне обґрунтування проєкту, але не був реалізований на практиці в силу політичних та економічних причин.*

Ключові слова: *торф, родовище, Шестопал О. С., Згар, Південний Буг, Бруслинів, Вінниця, проєкт.*

Ruslan Zelinskyi

THE "BRUSLYNIV–VINNYTSIA" WATER ROUTE: AN UNREALIZED PROJECT

Abstract. *The article highlights a little-known fact regarding the design of the "Bruslyniv–Vinnytsia" waterway intended for peat transportation. The project, developed by Professor O. S. Shestopal, included a technical rationale but was never implemented due to political and economic reasons.*

Keywords: *peat, deposit, O. S. Shestopal, Zhar, Southern Bug, Bruslyniv, Vinnytsia, project.*

Проєктування водного сполучення між Бруслиновим та Вінницею продиктоване необхідністю доставки торфу по річках Згар та Південний Буг до Вінниці.

Торф як паливо використовувався ще в доісторичну епоху. Археологічні дані переконливо свідчать про те, що торф застосовувався як паливо вже в середньому палеоліті. Одним з найраніших і детально документованих свідчень є дослідження печери Теопетра (Греція), яке свідчить, що вибір цього палива древніми предками ґрунтувався на його ефективності та доступності [3].

На території Вінниччини виявлено понад 100 родовищ торфу. На Літинщині знаходиться одне з найбільших родовищ – Згарське. В околицях с. Багринівці ще донедавна видобувалося 15—20 тис. тонн торфу на рік, який використовувався для виготовлення торфобрикетів, а також як добриво в сільському господарстві [4, с. 37].

У 1931 році професор Шестопал О. С. надіслав доповідну записку в «Елтрамвод» щодо питання транспортування торфу водним шляхом з с. Бруслинів до м. Вінниці.

Трест «Елтрамвод» створено 1922 року в м. Вінниці, який об'єднував центральну міську електростанцію, підприємства міського водогону та трамваю. В 1932 р. трест реорганізований в управління міських електропідприємств і в міське трамвайно-автобусне управління. 26 лютого 1934 р. трамвайно-автобусне господарство об'єднано з міськими електростанціями в електротрамвайне управління. Керувало роботою міських електростанцій, автобусного парку та трамваю. Ліквідоване в серпні 1939 р. [2]

У вищезгаданій доповідній записці професор зазначає, що з 12 по 14 серпня 1931 року він верхи на коні об'їхав досліджувану берегову лінію річок і виклав свої наукові висновки. Вчений вважає, що облаштування водного шляху можливе по маршруту Вінниця-Стрижавка-Мізяків-Яцківці (Бруслинівка) і далі по річках Згарок, Згар на Новоселицю. При цьому професор зазначає, що Згарок мілководний, а Згар на ділянці від Яцківець (Бруслинівки) до Новоселиці можна використовувати після штучного підняття рівня води за допомогою двох гребель [1, арк. 4].

Шестопал О. С. розрахував, що організувавши караван з 3-4-х суден можливо забезпечити корисний тоннаж на 1 мотор в розмірі 600 пудів. За

правильної організації транспортних і навантажувальних робіт такий караван протягом доби може здійснити один рейс вгору і донизу по річці [1, арк. 4].

Для облаштування водного шляху професор пропонує перебудувати мости через Південний Буг в Стрижавці та Лаврівці, а також через Згар в Яцківцях (Бруслинівці), зробивши їх або розвідними, або значно вищими. За його проєктом підлягали перебудові греблі в Мізякові та Супрунові. В проєкті – розчищення русла Згару, особливо між Мізяковим та Супруновим, видалення водоростей. На ділянці Згару від Яцківець (Бруслинівки) до Новоселиці прокласти канал [1, арк. 4].

Вартість першочергових робіт, необхідних для введення в експлуатацію водного шляху за приблизними підрахунками професора Шестопала О.С. складала 60-70 тис. руб. станом на 1931 рік [1, арк. 4].

За розрахунками вченого необхідна глибина річки Південний Буг на водному шляху від гирла до Вінниці має бути 1,5-1,7 м, річки Згар від Мізякова до Яцківець (Бруслинівки) – 0,8 – 1 м [1, арк. 4].

Далі в доповідній записці професор викладає, які технічні роботи й процедури потрібно виконати. Серед іншого – встановити водомірні пости на Південному Бугу в Стрижавці, на Згару на греблях і в Новоселиці. Пости повинні були контролювати технічні параметри водних об'єктів (швидкість течії, витрати води та ін.) [1, арк. 5].

Шестопал О. С. зазначає, що якщо вдасться виконати всі заплановані підготовчі роботи до зими 1931 року, то навесні 1932 року можна розпочати будівництво конструкцій з розрахунку на те, щоб навесні 1933 року відкрити навігацію водного шляху. Разом з тим вчений зауважує, що такі темпи надто швидкі і малоймовірні [1, арк. 5].

Професор Шестопал О. С. порівнює економічний ефект від перевезення торфу водним шляхом і доставкою торфу по Літинському шосе з Лукашівки і прилеглих теренів автомобільним транспортом. Вчений схиляється до думки, що транспортування торфу вантажними автомобілями можливо й дешевше, тобто економічно вигідніше. Але будівництво водного шляху, на думку професора, має свої переваги. Передусім з військової точки зору: мости в Стрижавці і Лаврівці не здатні витримувати вагу важких танків і гармат, а після модернізації будуть придатні для цього. Крім цього покращиться сполучення Вінниці з периферією, адже до обласного центру мали б змогу дістатись по водній артерії мешканці сіл Новоселиця, Бруслинів, Бруслинівка, Пеньківка, Супрунів, Мізяків, Мізяківська Слобідка, Медвідка, Лаврівка, Стрижавка. Розчищення річок покращило б санітарний стан річок та унеможливило б заболочування долин. Переобладнання млинів-гідроелектростанцій сприяло б покращенню електрозабезпечення місцевості [1, арк. 5].

Неважко припустити, що пропозицію вченого у владних кабінетах проігнорували. В архівній справі, що зберігається в Державному архіві Вінницької області, присутній рукописний лист професора Шестопала О. С. директору комунального підприємства «Елтрамвод». Керівник наклав резолюцію «В дело», тобто жодних вказівок щодо розгляду доповідної не надано [1, арк. 3]. Ймовірно, що реалізації проєкту завадили труднощі з трудовим ресурсом на тлі голоду 1932-1933 років. Водночас, не дивлячись на

те, що держава пропагувала видобуток торфу, Згарське родовище на той час не розроблялось.

На сьогодні на Літинщині видобуток торфу не здійснюється. Державне підприємство «Торфодобувне підприємство „Літин“» в селі Багринівці, що займалося розробкою місцевих торфовищ (зокрема Багриновецької ділянки Згарського родовища), офіційно перебуває в стані припинення [5].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Державний архів Вінницької області. Ф. Р-10. Оп. 1. Спр. 524.
2. Державний архів Вінницької області: Путівник. Вінниця, 2010. С. 287.
3. Еволюція використання торфу для енергетичних потреб: від вогнищ палеоліту до біорефайнингу XXI століття / В.В. Ішков, К.М. Колчев, О.С. Дрешпак, Є.С. Козій, В.М. Мандрікевич // Національний гірничий університет. Збірник наукових праць. – Дніпро : НТУ «Дніпровська політехніка», 2025. № 82. С. 107-119.
4. Паламарчук М. М., Горленко І. О., Яснюк Т. Є. Географія мінеральних ресурсів Української РСР. К.: Рад. школа, 1985. 135 с.
5. Youcontrol – сервіс перевірки контрагентів. Режим доступу: https://youcontrol.com.ua/catalog/company_details/24902144/

Павло Кравченко

БУДІВНИЦТВО ВІЙСЬКОВИХ АЕРОДРОМІВ НА ВІННИЧЧИНІ У 1939-1941 РР.

Анотація. *Стаття розглядає один із аспектів підготовки сталінського режиму до нових територіальних загарбань у Європі – будівництво військових аеродромів на території Вінницької області у перший період Другої світової війни.*

Ключові слова: аероплощадка, аеродром, війна, виконавчий комітет, облвиконком, земля, колгосп.

Pavlo Kravchenko

CONSTRUCTION OF MILITARY AIRFIELDS IN THE VINNITSIA REGION, 1939-1941

Abstract. *The article examines one aspect of the Stalinist regime's preparations for further territorial acquisitions in Europe: the construction of military airfields in the Vinnytsia region during the initial period of the Second World War.*

Keywords: *landing site, airfield, war, executive committee, regional executive committee, land, collective farm.*

1939-1941 рр. рік приніс значні зміни в життя совєтських людей у зв'язку з важливими подіями як у середині держави, так і в міжнародному житті, передусім у Європі. У березні 1939 р. Гітлер ліквідував Чехословацьку державу, а в квітні того ж року він денонсував Пакт про ненапад між Німеччиною та Польщею. Сталінське керівництво, зі свого боку, розуміючи реальну можливість війни з сусідніми державами, почало посилену підготовку. Особлива увага була звернена на військово-повітряні сили.